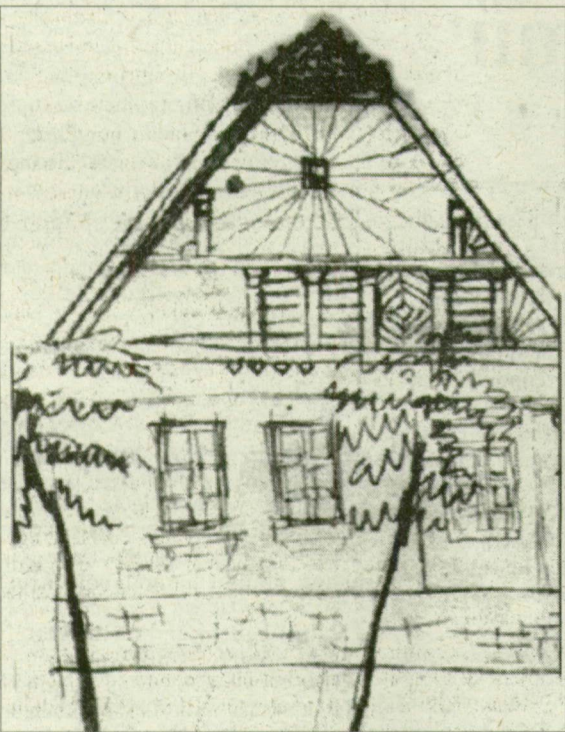

„Enyém lett a második otthon”

Buday György vázlatfüzetében napsugaras házak

A Szeged legutóbbi számában Kiss Lajos, a város főépítészé mutatott be egy megsárgult, szerény méretű füzetecskét, amelybe a 20-as évek végén a világhírű grafikusművész, Buday György készített helyszíni feljegyzéseket. Buday György nemrégiben hunyt el, de még értesülhetett arról, hogy Szeged városa díszpolgárává választotta.

– Hogyan került elő ez a dokumentumértékű vázlatkönyv, s mit tud kiolvasni belőle a ma építész?

– A füzet Buday György nővére, dr. Buday Margit jóvoltából dr. Hörcher Andrea baráti közreműködésével került hozzám. A vázlatok valószínűleg 1927-ben vagy 28-ban készülhettek. Megszületésének körülményeit részben a művész 1970-ben megjelent könyvéből, részben a kortársak visszaemlékezéseiből ismerhetjük. A Buday család 1924-ben a kolozsvári egyetem Szegedre kerülését követően költözött a városba. A 17 éves György rajzait ekkor már Kolozsváron több lap publikálta. Sőt önálló kiállítása is volt szülővárosában. Erről ő is több helyen ír, többek között így: „...ösmert, fiatal művészből egyszer csak realgimnazista lettem, akinek a rendes tananyagon kívül hét osztály anyagából különbözeti vizsgát is kellett tennie. Az első szegedi évek művészileg negatív évek voltak. Rádásul úgy éreztem, hogy a talaj ebben a vonatkozásban is megrendült a lábom alatt: az utolsó kolozsvári időkben túlságosan elszakadtam a természeti valóságtól, s így egy darabig 'alkotások' megkísérlése helyett 'tanulmányokat' csináltam az új környezet tájairól és embereiről.”

– Tudunk-e valamit az alsóvárosi vázlatkönyv közvetlen indítékairól. Aki végiglapozta a füzetet, nagyon tudatos szándékot feltételez: komplexitásában és részleteiben is megismerni, egy, az erdélyi építészettől teljesen más típusú alföldi paraszti városkép motívumait.

– Buday mindig is ösztönösen vonzódott a népi kultúrához, a népi építészet-

Micsoda finta a várostörténetnek, hogy a nagy Víz utáni újjáépítés alsóvárosi típusépületei a népi építészet múlt századi stílusát követő falusias parasztházak mára műemléki értékke nemesedtek. Sőt, sajátos oromzatuk révén kiemelkedő emlékekké. Az istenszemes, vagy másként napsugaras házak sora az 1800-as évek utolsó harmadában épült föl az alsóvárosi templom és a körtöltés közötti területen. Parasztemberek, paprikatermelők, kiskereskedők költöztek be elpusztult lakhelyeik után ezekbe a típusépületekbe. A Pálffy utca, a Dobó utca, a Pásztor utca, a Nyíl utca, Borbás utca, Hattyas sor évtizedeken át őrizte ennek az építészeti vállalkozásnak nyomait. Mára hírmondóként maradt ezekből a házakból, s félő, hogy egyre kevesebb üzen majd a jövőnek.

hez – mindezt bizonyítja egész hosszú életpályája. Könyvében is megfogalmazza ezen gondolatait: „Mondom, a Tisza körüli tájak, vagy a jellegzetesen

szegedi napsugárdíszes házak gondos, tanulmányoszerű lerajzolásával határozottan úgy éreztem, hogy enyémek lettek a második otthon, Szeged és az Alföld sajátosságai, tájak és népek – anélkül, persze, hogy saját tulajdonukban megsértettem volna őket.” Okkal feltételezhető tehát, hogy ösztönzést kapott Bálint Sándortól is, akihez baráti szálak fűzték a Szegedi Fiatalok Kollégiuma kapcsán is. Nem lenne meglepetés, ha kiderülne, tőle származik a vázlatkönyv ötlete.

– Mi derül ki ebből a kis feljegyzésgyűjteményből?

– A vázlatkönyv közel negyven lakóépület homlokzati ceruzarajzát tartalmazza. Az épületek földrajzi elhelyezése tudatos, négy szomszédos utcára terjed ki. Az utcai homlokzatok kisebb része mérnöki precizitással ábrázolt, műszaki leírást idéző részletességgel mutatja be az anyagokat, színezést, díszítőlecezést stb. Az épületek többségét perspektivikusan ábrázolja, a lapok egy részén az oromdíszítés részleteinek kinagyított rajzai is láthatók.

– Az élelmű ismeretében egyértelmű, hogy Buday későbbi műveiben több fametszetén fölhasználja az alsóvárosi vázlatkönyv motívumait. A Szegedi Kis Kalendáriumban éppúgy, mint a Boldogasszony búcsúja című fametszet-sorozataiban. De vajon mi lesz a sorsuk ezeknek a műemlékké nyilvánított napsugaras házaknak most, oly sok kudarcha fulladt mentési kísérlet után?

– Ezek a százéves épületek egyre pusztulnak. A Buday által lerajzolt 36 házból ma 22 áll. Tizenötöt oly mértékben átalakítottak, hogy alig ismerhetők föl. Csak néhány épület őrzi eredetiségét és szépségét. Fennmaradási esélyük attól függ, hogy gazdáik, a város és az országos műemlékvédelem közösen akarják-e megmentésüket.

T. L.

A szobros tanya

A Szeged környéki Nepomuki Szent János szobrokról gyűjtöttem adatokat egy készülő dolgozathoz. Tudva, hogy Rőszkén is volt kompátkelő, Vastagh József ottani tanár urat kérdeztem meg, nem állott-e a rőszkei révben, vagy annak közelében is Nepomuki-szobor?

– Nem volt ilyen szobor. De van itt a rőszkei határban egy Vasas Szent Péter szobor, Börcsök József tanyájának udvarán. Azt megnézhetjük.

Együtt mentünk el. Rangos tanya előtt álltunk meg.

– Eredetileg a Bokor polgármester köréhez tartozó Pajlovics Márton építtette ezt a tanyát, majd Abrahám Milcsi Szilveszter és családja került ide. Ábrahámékát kuláknak minősítették és elvitték. A tanyába ekkor Börcsök Józsefék kerültek, most is azok lakják. Nyilván nem önkéntes tanyafoglalók ők, hanem az akkori falu politikai vezetése őket rakta bele. És jó, hogy nem másokat, így legalább megmaradt a tanya, amely ma is a környék egyik legrendezettebb gazdasági épületegyüttese.

A tanya korábbi és mostani rangját, gazdájának tekintélyét emeli, hogy a kiskapun belül, talpazaton egy ember nagyságú, fehér mészkőből faragott Vasas Szent Péter szobor áll. Olyan magasan, hogy messziről is jól látható: hófehér, gondozott, a gazdaszony munkáját dicséri.

– A szobor az 1920-as évek táján kerülhetett ide. Ezt Bálint Sándor mondotta, aki a szobrot látta – emlékezik Vastagh tanár úr. Azt is tőle hallottam, hogy Szegedről, a Mars térről hozták ide ezt a szobrot, amikor ott építkezések folytak. A föld alól került ki, lévén, azon a területen temető lett volna. Hogy Milcsikék milyen gondolattal hozták ki? Lehetséges, hogy egyfajta ragaszkodás eredménye ez, hiszen tudjuk, s talán ők is tudták, hogy Vasas Szent Péter, vagy Péter apostol ünnepe (augusztus elseje) a régi Szegednek évszázadokon át volt fogadalmi ünnepe.

A tanya mostani tulajdonosa nem mozdította el helyéről az egyedinek számító, tisztán és rendben tartott szobrot, sőt, évente többször is megújítja rajta a meszelést. Hogy is lenne másként, hiszen Börcsök uram tagja a rőszkei egyházközségnek, az önkormányzatban is tevékenykedik, s hogy el ne felejtsem: KALOT- (Katolikus Agrár Legények Országos Tanácsa) legény volt.

A Szentek élete című könyvből (307-313) tudjuk, hogy „Rómában, a zsidók negyében kezdett a Szent Keresztől prédikálni Péter apostol. Sokaknak, akikben kihalt a lelki dolgok iránti érzék. Mások is fölfigyeltek a galíciai halász szavára. (...) És eljött a nap, amikor a császár kopói Pétert is elfogták, és a Mamertinus-i börtön mélyére vették. Hetek múlva bíró elé hureolták és halálra ítélték. (...) Kínzóitól azt kérte: Barátaim, tegyék meg nekem azt a kedvességet, hogy fejfelé feszítetek keresztre. Mert Péter, az alázatos szolga nem akart olyan módon meghalni, mint a Mester.”

Bálint Sándor az Ünnepi kalendáriumban (II. kötet 141-143 oldal) az Érdy-kódexre hivatkozva írja: „Szent Péter vasaszakadása. Péter apostol börtönből való csodálatos kiszabadulása...” Ugyanott olvashatjuk: „Heródes börtönbe veteti, de a közelgő húsvét miatt a halálós ítélet végrehajtását halogatta. (...) Az Uristennek anyala szabadította ki fogságából.”

Szeged városa a nagy pestisjárvány (gugahalál) emlékére Szent Rókus tiszteletére kápolnát épített. Minthogy azonban a nagy vész Vasas Szent Péter napján (augusztus 1.) kezdett alábbhagyni az áldozatszedéssel, a város 1738-ban megfogadta, hogy ezt a napot száz esztendőn át a legnagyobb ájtatossággal, fogadalmi ünnepként ünnepli meg. Előtte való napon az emberek szigorúan böjtöltek, a fogadalom napján pedig búcsús menetben keresték fel száz éven át a városrészek templomait, kápolnáit.

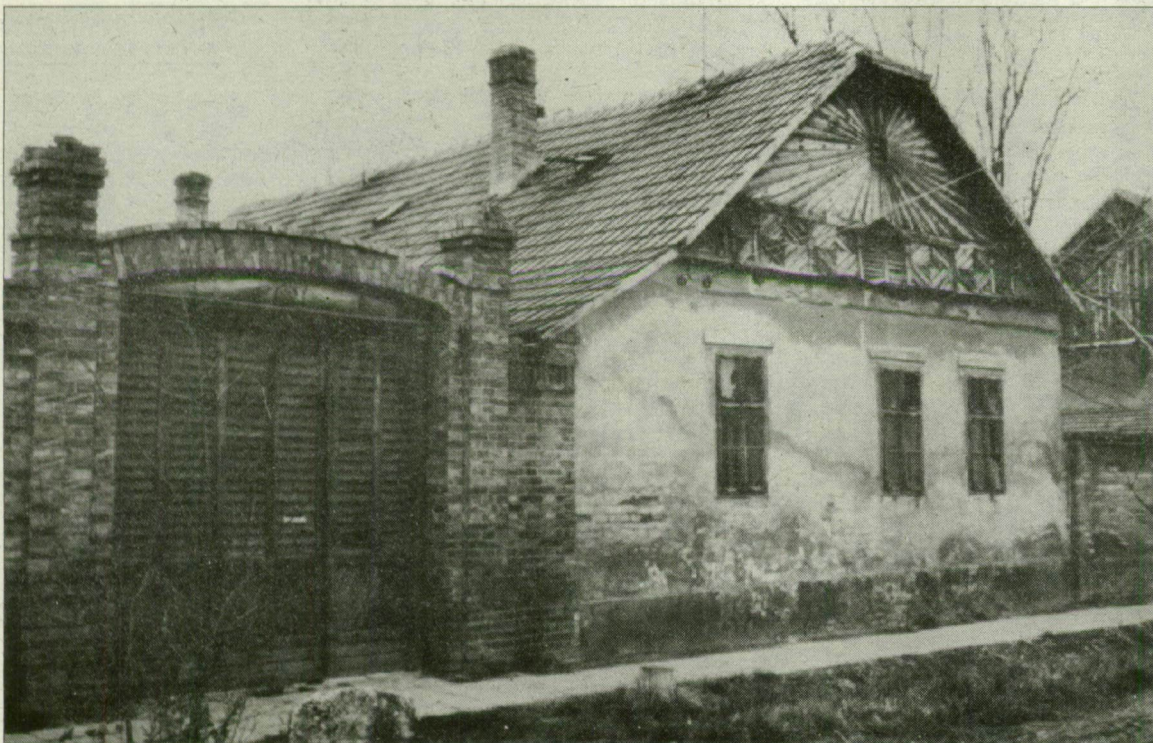
Szent Péternek a Vasas titulust viselte az a középkori szegedi ispotály, amelyre Mátyás király egyik oklevelében (1458) utal, és amelyet a hozzá tartozó Szent Péter templommal az Árpád-korban nyilván még a johanniták alapítottak. S amelyből újjították föl később az alsóvárosi, jelenlegi Havas Boldogasszony (ferences) templomot. „Az Érdy kódex előadásából világosan kitűnik – írja még Bálint Sándor –, hogy Péter apostol ünnepei közül ez az egyetlen, amelyet a betegápolással, ispotály alapítással kapcsolatba lehet hozni. Másrészt pedig Szeged népének Vasas Szent Péter hagyományai szükségszerűen teszik azt a föltételezést, hogy a kultusznak Szeged városában évszázados előzményei voltak.”

Vasas Szent Péter kultuszának emlékeztető a szegedi nagy árvíz (1879) egy alsóvárosi Szent Péter utca, napjainkban pedig a nemrég (Zöld Sándor utcából) visszaállított Vasas Szent Péter utca őrzi, illetve a Szent Rókus templomon lévő domborműve, ahol együtt láthatjuk Szent Rókusssal. A szegedi nagy táj tanyavilágában még élő hagyományt jegyezhetett föl Bálint Sándor: „Ezen a napon a gazda nem dolgozik, mert a pajtában kiüt a tűz, és elpusztulnak a jószágok. Nem járkáltak a szőlőben, mert – hitük szerint – lehullottak a szemek a csomáról.”

És ami talán még föltétlenül ide kívánczik: „Péter a testi-lelki betegek gyógyítója, mert oldó-kötő hatalmával mind a lelki, mind a testi bilincsből, a bűn okozta betegség gyötrelmeiből megszabadít.”

A szegedi eredetű Lányi-kódex a tizedszedésre emlékeztető Kepegyontó Szent Péterként említi, melynek tehát egy viszonylag épen megmaradt, és tisztességgel ápoló mészkőszobra áll egy rőszkei tanya udvarán. Úgy is, mint a szegedi pestisjárványra emlékeztető városi ereklye, s úgy is, mint szakrális kultúrtörténeti szenzáció.

Börcsök József uram meghatóan szép szavaival: „Ez a szobor a mindönünk; vigyázunk, őrzünk és gondozunk, amíg élünk.”

Milyen sors vár erre az épületre?